

Zenei kiállítások halk építésze

A tér működési rétegei

TÉZISFÜZET

Báger András Gusztáv, 2025.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Építőművészeti Doktori Iskola

konzulens: Balázs Mihály DLA

Absztrakt

A dolgozat fő témáját a kiállítástervezés és az építészeti tervezés kölcsönhatásainak vizsgálata képezi. A hagyományos építész tervezői munkák mellett 2018-tól a BAHCS építésziroda tervezőjeként lehetőségem nyílt a Magyar Zene Háza (továbbiakban: MZH) zenei témájú kiállításainak létrehozásában részt venni. Jelen dolgozatban kísérletet teszek arra, hogy a kiállítástervezés tapasztalatainak rendszerezésével az építészetre is érvényes következtetéseket fogalmazzak meg.

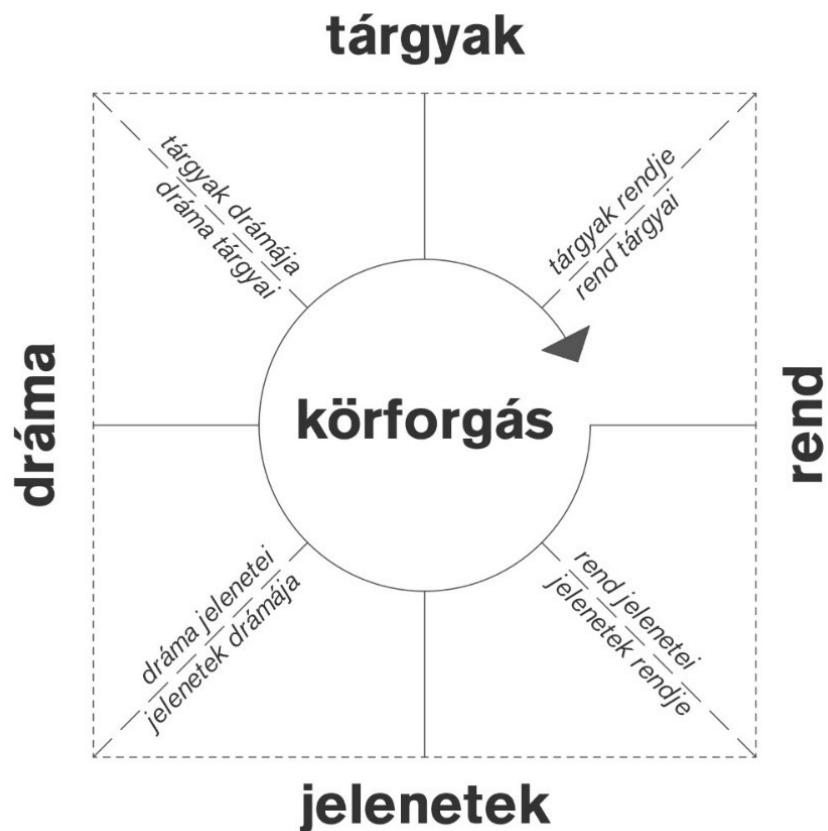
A „halk” jelző szerepe kettős: egyrészt behozza a hangok világát a kiállítástervezés és építészet kontextusába, másrészt építészeti megközelítésben a halk építészeti háttér és az halk építészeti beszéd kettősségére utal. A halk építészeti beszéd fontossá válik a kiállítások narratív tereiben, mert a kialakított építészeti tér fizikai összessége jelentősen befolyásolja a látogatói élményt. Egy elkészült kiállítás koherens egész, melyben az összes tartalmi-, térbeli- és technológiai tényező egymással összefügg és kiegyensúlyozott összhatást nyújt. Ezeket a tényezőket együttesen a tér működési rétegeinek (TMR) nevezhetjük.

A kiállítások tárgyalt típusait az MZH-ban megvalósított kiállítások fontosabb jellemzői szerint szűkítem: A kiállítóterek sötét doboz jellegű („black box”) csarnokterek, amelyeknek nincs ablaka, így a kiállítások sötét alapállapotban jönnek létre. A kiállítások többnyire gyűjtemény nélküliek, és a kiállított elemek jellemzően nem képzőművészeti alkotások. Ezek a tárlatok a nagyközönség számára készülnek, és fizetni kell megtekintésükért.

Az építészet és kiállítástervezés összefüggéseit öt téma mentén vizsgálom. Az első fejezetben kísérletet teszek a térben megjelenő fizikai hatások és entitások összességének rendszerezésére a tér fizikai dimenzióinak (TFD) rendszerében, melyhez kapcsolódóan meghatározom a térbeli jelenet fogalmát. A második fejezetben az emberi befogadás szempontjából közelítve a térben megjelenő tartalmi rétegekkel, ill. a dráma létrejöttével foglalkozom. A harmadik fejezet a tárgyak témáját az emberi befogadás szemszögéből tárgyalja, a múzeumi tárgyak, ill. a tárgykultúra problémáinak és lehetőségeinek az építészethez való viszonyításával. A negyedik fejezet a tárgyak kérdésköréhez szorosan kapcsolódó fenntarthatósági kérdéskörből kiindulva a körforgások problémakörével foglalkozik. Az építészeti szakmagyakorláshoz szorosan kapcsolódnak a rend létrehozásának, fenntartásának és esetleges elvesztésének témái. A témát az ötödik fejezetben a rend mikro és makro szintjének definiálásával, illetve a fentről lefelé ható hierarchikus rend és az alulról építkező gyenge rend összevetésével tárgyaljuk.

Célként egy új rugalmas tervezési rendszer felépítését tűztem ki, mely a kiállítástervezés és építészeti tervezés tanulságainak egyesítéséből épül fel, és mindkét tervezési szakterület esetében alkalmazható.

A dolgozat fejezeteinek témái a tér működési rétegeinek típusait jelenítik meg. A kiállítástervezés és építészet kettős nézőpontjának metszetében meghatározásra került öt olyan szempont, amelyet érdemes figyelembe venni a tervezés során. Az alábbi iránytű-ábrával kísérletet teszek arra, hogy egy rendszerbe foglaljam a témaköröket. A középpontban a körforgás témája van, a dolgozat többi négy témája, pedig négy irányban, égtájakként jelenik meg.

TÉZIS #1 – Jelenetek

A térbeli jeleneteket fizikai hatásokkal és entitásokkal betöltött térbeliségek alkotják, melyek összetételének elemzése segítheti az építészeti tervezést. Az elemzéshez támpontot adhat a tér fizikai dimenzióinak nyílt és rugalmasan alakítható rendszere (a TFD rendszer). A térbeli jelenetek mindig, mindenhol, teljeskörűen megvalósulnak. Az ember a térbeli jelenetek opcionális szereplője.

A teret betöltő fizikai hatások és entitások rendszerezését (a TFD rendszer) a kiállítótéri jelenetek összetettsége ihlette. Hagyományos építészeti tervezés esetében az építész tudja, hogy milyen hatásokkal és tényezőkkel kell számolnia, ugyanakkor általános kondíciókra tervez, és általában kevésbé kell foglalkoznia azzal, hogy pontosan milyen tartalmú jelenetek jönnek létre az általa tervezett épületekben, hiszen azok az épület használóinak közreműködésével fognak létrejönni.

Kiállítástervezés esetén viszont fontossá válik a jelenetek kidolgozása és ez hatással lehet az építész tervezői szemléletre is. Megállapítható, hogy a jelenetek gyakorlatilag mindenhol és mindig létrejönnek. Életünk folyamán folyamatosan jelenetekben veszünk részt, amelyeket a fenti rendszerezésben lévő fizikai hatások és entitások alkotnak. A TFD rendszer osztályozása szerint le tudjuk írni, hogy egy adott jelenet működését milyen hatások, szereplők határozzák meg. A jelenetek természetesen emberek nélkül is létrejönnek.

TÉZIS #2 – Dráma

A dráma az emberekben jön létre. Az építészet keretet biztosít az élet drámái számára, míg a kiállítások létrehozói tudatosan törekednek arra, hogy a dráma előidézésével tanulási pontokat és bizonyos témákkal összefüggésben átváltozást inspiráljanak a látogatók gondolkodásában.

TÉZIS #3 – Tárgyak az interpretáció tükrében

Az épületek tekinthetők nagyméretű, emberek által bejárható tereket tartalmazó tárgyaknak, az építészet pedig tárgy-alkotáshoz kötődő szakterületnek. A tárgyak igazi értéke a hozzájuk kapcsolódó emberi tevékenységekben, időeltöltésben van. A tárgyak, épületek üzenetvivő médiummá válhatnak, amelyek különböző korok között képesek kapcsolatot teremteni és ezáltal fontossá válhatnak az emberi befogadás szempontjából.

Az építészeti tervezés során törekedhetünk arra, hogy erős tervezői alapállással hozzunk létre egy épületet, de tudatában kell lennünk annak, hogy erre a tervezői történetre számtalan, még ismeretlen, jövőbeli jelentésréteg fog rakódni az épület fennállása során. Az épület jövőbeli használói talán egészen máshogy fogják befogadni az általunk létrehozott környezetet, mint ahogy mi szántuk. Erre jó válasz lehet egy olyan – halk – építészeti viselkedés, ami a távolabbi jövő használójának befogadása szempontjából, az eredeti tervezői gondolatmenet, narratíva nélkül is megpróbálja elképzelni a létrehozott környezetet. Ehhez a megközelítéshez jó támpontot adhat a környezetünkben jelenlévő régi épületekről való gondolkodásnak az a formája, amely nem a keletkezésük, építésük körülményeire, hanem a jelenben betöltött szerepükre összpontosít. A kiállítások világa pedig az építészet szempontjából egyfajta laboratóriumként is hasznosítható, ahol lehetőség van arra, hogy az emberek befogadását folyamatosan elemezzük, monitorozzuk.

TÉZIS #4 – Fenntartható kiállítások

A lineáris, kronologikus megközelítéssel szemben a ciklikus időszemlélet erősítése fontos az építészeti és a kiállítástervezés esetén is. A kiállítások, mint társadalom felé nyitott, kommunikációs felületek a szemléletformálás fontos helyszínei lehetnek a fenntarthatóság tekintetében is.

A körforgások logikájához kapcsolódó szemlélet fontos ellenpontját jelenti a linearitás, ill. a vég nélküli növekedés szemléletének. A fenntarthatóság témaköre mind az építészet nagyméretű tárgyakkól építkező valósága, mind a hétköznapi tárgyi világa, mind pedig a kiállítások esetében alapvető fontosságú a jelenkorban. Az építészet és a design világának innovatív megoldásaitól a kiállítások nagyközönség felé nyitott világa sem maradhat el, sőt a szemléletformálás terén az élen kell járnia. A Magyar Zene Háza kiállításai esetében megvalósított józan, de kevésbé látható megoldások mellett a nagyközönség számára jobban látható, érzékelhető megoldásokra is szükség van. A londoni 'the Design Museum' és a fenntarthatósággal látványosan foglalkozó egyéb intézmények jó példát jelentenek a környezettudatos szemlélet alkalmazásában és megjelenítésében.

TÉZIS #5 – Mikro- és makro rend

A rend kérdéskörét mikro- és makro szinten érdemes vizsgálni. A nagy potenciállal rendelkező, de törékenyebb mikro rendezettségek, például élő szervezetek, vagy emberi tevékenységek minden esetben a makro szinthez tartozó rugalmasabb rendezetlenséggel vannak körülvéve. Építészeti tervezés esetében vizsgálandó, hogy az adott feladattal kapcsolatban mely megközelítés a helyénvaló.